

جواد حیدری^۱

در تحلیل شکل‌گیری دیدگاه امنیتی هر کشوری ارزیابی عوامل داخلی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای با توجه به مراحل تاریخی و تحول حضور قدرت‌های ذینفوذ ضروری است. بعد از فروپاشی شوروی دیدگاه هر کدام از کشورهای منطقه قفقاز جنوبی نسبت به امنیت و ترتیبات امنیتی در این منطقه برگرفته از دیدگاه آنها نسبت به امنیت خود، تامین ثبات داخلی و توسعه اقتصادی بوده است. در این زمینه موقعیت جغرافیایی و سیاست‌های قومی دولت‌های منطقه تاثیر مهمی بر دیدگاه امنیتی این کشورها داشته است. سیاست ارمنستان در مورد مسائل امنیتی تحت تاثیر عوامل و شرایط گوناگون قرار گرفته است. مقاله زیر این زمینه‌ها را بررسی می‌نماید. همکاری استراتژیک نظامی و امنیتی فدراسیون روسیه و ارمنستان مهمترین عامل تعیین‌کننده دیدگاه امنیتی ارمنستان می‌باشد.

دیدگاه امنیتی ارمنستان

برخی نظریه پردازان سیاسی مفهوم امنیت را نسبی می‌دانند و آن را صرفاً در رابطه با مفاهیم دیگر همچون قدرت، منافع اهداف، مصالح و تهدید تعریف می‌کنند. مضافاً این نظریه پردازان امنیت را اساساً مقوله‌ای ذهنی می‌دانند زیرا تعریف امنیت و ترسیم دامنه آن از یک سو پیوندی مستقیم با ذهنیت و درک نخبگان و مردم یک جامعه از آسیب‌پذیری و تهدید داشته و از طرف دیگر متأثر از پیش فرض‌های آنان در مقوله‌هایی نظیر منافع ملی، قدرت ملی و ارزش‌های ملی است. البته این به معنای آن نیست که امنیت مقوله‌ای کاملاً ذهنی است و عناصر عینی و واقعی راهی به آن ندارند بلکه امنیت دارای چهره واقعی و عینی هم هست و ریشه در مولفه‌هایی نظیر میزان خصومت یک ملت نسبت به ملت دیگر، میزان وحدت ملی و قدرت نظامی و ... دارد.

۱. آقای جواد حیدری کارشناس مسائل ارمنستان است.

نکته دیگر در بحث امنیت، تاثیر آن از محیط داخلی و خارجی است. بدیهی است نگرش امنیتی هر جامعه‌ای تابعی از تعامل و تقابل متغیرهای محیط داخلی (وضعیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک، مولفه‌های قدرت، ایدئولوژی ملی و ...) و مقتضیات محیط خارجی است.^(۱)

با توجه به مطلب فوق، بررسی امنیت در قفقاز جنوبی از دیدگاه ارمنستان نشان می‌دهد که نگرش امنیتی دولتمردان ارمنستان بیشتر از موقعیت جغرافیایی و ژئوپلیتیک این کشور در منطقه قفقاز و مسائل تاریخی ملت ارمنی نشأت گرفته است. شکل جغرافیایی ارمنستان که به صورت یک باریکه کم عرض از شمال به جنوب کشیده شده، در پدید آمدن این تلقی بسیار مهم بوده است. ارمنستان در یک منطقه کوهستانی واقع شده و در حد فاصل بین ناحیه‌ای در جنوب این کشور به نام قپان تا منطقه مغری در مرز با ایران، عرض این کشور تنها ۳۶ کیلومتر است. از طرف دیگر، این باریکه در محاصره دو کشور جمهوری آذربایجان و ترکیه که با هم اشتراک منافع زیادی دارند، قرار گرفته است. این عرض کوتاه و واقع شدن بین دو جبهه زقیب و خصومت تاریخی میان آنها، دفاع استراتژیک ارمنستان را آسیب پذیر ساخته و قدرت مانور سرزمینی را از ارامنه سلب کرده و تاثیر زیادی بر دیدگاه امنیتی آنها گذاشته است.^(۲)

منازعه و اشغال قره‌باغ و دیگر مناطق جمهوری آذربایجان توسط ارامنه نیز ریشه در مسائل قومی و عوامل ژئوپلیتیک دارد. به همین جهت، این منطقه علاوه بر ارزش تاریخی، قومی و ملی برای ارمنستان، برای این کشور ارزش استراتژیک هم دارد و مکمل ژئوپلیتیک آن محسوب می‌شوند. ارامنه همچنین اعتقاد دارند که وحدت جغرافیایی آنها با قره‌باغ کامل می‌شود به جهت اینکه همه قلمروی ارمنستان و قره‌باغ کوهستانی است پس متعلق به آنان می‌باشد. در صورتی که قلمروی جمهوری آذربایجان عمدتاً در دشت واقع است. بنابر این وحدت جمهوری آذربایجان در دشت و وحدت ارمنستان در بخش کوهستانی است. مقامات جمهوری آذربایجان هم قره‌باغ را مکمل جغرافیایی خود تلقی می‌کنند؛ چراکه رودهای این جمهوری از قره‌باغ سرچشمه می‌گیرد و این منطقه بر دشت‌های این کشور تسلط دارد.^(۳)

در حال حاضر، با توجه به موقعیت برتر ارمنه در مناقشه قره‌باغ و گره خوردن امنیت ارمنستان با قره‌باغ و سایر مناطق اشغالی جمهوری آذربایجان، دولتمردان ارمنی حل مناقشه قره‌باغ را به طور جدی به امنیت ارمنه قره‌باغ و هویت آنها منوط کرده‌اند و خود را ضامن امنیت قره‌باغ می‌دانند. ایروان قرار گرفتن قره‌باغ درون خاک جمهوری آذربایجان را به هیچ وجه نمی‌پذیرد و امنیت قره‌باغ را با اتصال سرزمینی به ارمنستان تعریف می‌کند. مسئله‌ای که با حاکمیت جمهوری آذربایجان و تمامیت ارضی آن در تضاد است.

قرار گرفتن بین دو قدرت منطقه‌ای یعنی ایران و ترکیه و مسائل تاریخی ملت ارمنی و روابط آن با ترک‌ها نیز تاثیر بسزایی بر دیدگاه امنیتی ارمنه برجای گذاشته است. در این میان کشتار ارمنه در سال‌های ۱۸ - ۱۹۱۴ و از دست دادن بخش ارمنستان غربی شامل مناطق قارص، وان و کوه‌های آزارات تاثیر مهمی بر این دیدگاه داشته است. به همین علت، ارمنه برای حفظ امنیت خود و مقابله با ترکیه و جمهوری آذربایجان که با اولی خصومت تاریخی دارند و با دومی بر سر منطقه قره‌باغ درگیری نظامی داشته و در حال حاضر در وضعیت نه جنگ و نه صلح قرار دارند، تلاش کرده‌اند از یک طرف با استفاده از روابط گسترده با روسیه و ایران و از طرف دیگر با همبستگی با ارمنه سایر نقاط جهان و بهره‌برداری از امکانات مالی و سیاسی آنها از امنیت و حیات خود در چارچوب تعریفی که از امنیت قفقاز دارند، دفاع نمایند.^(۴)

در موقعیت فعلی، امنیت برای ارمنه از طریق وابستگی به حمایت روسیه تعریف می‌شود و همکاری‌های نظامی گسترده با روسیه جهت مقابله با تهدیدات ناشی از سیاست پان‌ترکیسم ترکیه صورت می‌گیرد. با توجه به وضعیت نه جنگ و نه صلح در روابط ارمنستان و جمهوری آذربایجان و عدم وجود روابط دیپلماتیک بین آنکارا و ایروان، نگاه امنیتی ارمنه نسبت به دیدگاه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در اولویت قرار گرفته است. هرگونه تهدید از سوی جمهوری آذربایجان و ترکیه این کشور را بسوی ایران و روسیه نزدیک می‌سازد.

نگرانی دیگر امنیتی ارمنستان که از همان موقعیت جغرافیایی این کشور ناشی می‌شود

وابستگی به راه‌های مواصلاتی و ارتباطی کشورهای همسایه می‌باشد؛ زیرا این کشور به دریای آزاد راه ندارد. ارمنستان با کشورهای ایران، گرجستان، جمهوری آذربایجان و ترکیه مرز مشترک دارد ولی در حال حاضر تنها مرز مطمئن و قابل اتکا، مرزهای جنوبی این کشور با ایران است و مرزهای مشترک با جمهوری آذربایجان و ترکیه بدلیل عدم حل و فصل مناقشه قره‌باغ مسدود و مرز با گرجستان نیز به علت وجود بحران‌های قومی و جدایی طلبی قابل اطمینان نیست.^(۵)

تأمین انرژی نیز یکی از مسائل مهم و تاثیرگذار در دیدگاه امنیتی ارمنستان محسوب می‌شود؛ زیرا این کشور از منابع انرژی محروم و امنیت عرضه انرژی برای آن از اولویت برخوردار است. انرژی و سوخت قبلاً از طریق خطوط لوله از روسیه و از میان کشورهای آذربایجان و گرجستان به ارمنستان وارد می‌شده ولی امروزه انرژی تنها بواسطه خط لوله از طریق گرجستان وارد این کشور می‌شود که تکاپوی نیازهای داخلی را نمی‌دهد. علاوه بر آن به علت وجود منازعات قومی در گرجستان واردات گاز و سوخت از این کشور همیشه باعث نگرانی مقامات ارمنی بوده است. بنابراین دولتمردان ارمنی در سال‌های گذشته تلاش کرده‌اند تا راه‌های تأمین انرژی خود را متنوع سازند. پیگیری طرح احداث خط لوله گاز بین ایران و ارمنستان و واردات سوخت از ایران جایگزین مهمی برای امنیت تأمین انرژی ارمنستان محسوب می‌شود.

مشکل دیگری که امنیت ارمنستان را در منطقه تهدید می‌کند، رقابت شدید قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در منطقه قفقاز جنوبی است. اتخاذ «سیاست تکمیل متقابل» توسط مقامات ارمنی در سیاست خارجی این کشور در راستای جلوگیری از این رقابت‌ها بوده است. اتخاذ این سیاست توسط دستگاه دیپلماسی ارمنستان در راستای تعدیل نفوذ قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و جلوگیری از رقابت این قدرت‌ها و مقابله با انزوای این کشور در منطقه بوده است. اجرای این سیاست از نظر دستگاه دیپلماسی ارمنستان می‌توانست تأمین‌کننده امنیت و ثبات داخلی این کشور نیز باشد.

مقامات ارمنی معتقدند برای حفظ ثبات داخلی و پیشرفت کشورشان و ایجاد صلح و

ثبات در قفقاز باید منافع تمام بازیگران ذینفوذ در منطقه مورد توجه قرار گیرد. از این رو علیرغم همکاری‌های نظامی و استراتژیک با روسیه که ضامن امنیت آنها تلقی می‌شود، توسعه مناسبات با تمام قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی از سوی دستگاه سیاست خارجی ارمنستان دنبال شده و می‌شود. در این رابطه، حتی بهبود مناسبات با ترکیه و برقراری روابط دیپلماتیک با این کشور در دستور کار وزارت امور خارجه ارمنستان قرار دارد.^(۶)

ارائه طرح رئیس جمهور ارمنستان در حاشیه اجلاس سران کشورهای عضو سازمان امنیت و همکاری اروپا در نوامبر سال ۱۹۹۹ در استانبول برای ایجاد ترتیبات امنیتی در قفقاز جنوبی با حضور تمام قدرت‌های منطقه‌ای (ایران، روسیه و ترکیه) و فرامنطقه‌ای (آمریکا و اتحادیه اروپایی) نیز در راستای تأمین امنیت آرامنه در قفقاز جنوبی و نگرانی از تقابل منافع قدرت‌ها در کشورشان بوده است.

به عبارت دیگر، طرح ارمنستان برای اولین بار تمام مؤلفه‌های قدرت در صحنه امنیتی قفقاز جنوبی را بحساب آورده و بر سیاست تکمیل متقابل خویش برای جلوگیری از رقابت بین قدرت‌های ذینفوذ تأکید نموده بود. ارمنستان، جمهوری آذربایجان و گرجستان + ایران، روسیه و ترکیه + آمریکا و اتحادیه اروپایی (۲+۳+۳) مقامات ارمنستان در طرح امنیتی خود بر نقش سازنده ایران در ایجاد امنیت و ثبات در قفقاز جنوبی تأکید نمودند، در حالی که در دیگر طرح‌های ارائه شده در زمینه ترتیبات امنیتی در این منطقه ایران کنار گذاشته شده بود. طرح مرکز مطالعات سیاسی اروپا نیز که بعد از این طرح ارائه شد تمام مؤلفه‌های قدرت در این منطقه را همانند طرح ارمنستان مورد تأکید قرار داده بود با این تفاوت که روسیه به عنوان قدرت فرامنطقه‌ای بحساب آمده بود.

لازم به ذکر است که رئیس جمهور ارمنستان در زمانی این پیشنهاد را مطرح کرد و ابتکار عمل برای ایجاد یک ساختار امنیتی در قفقاز را که شامل تمامی کشورهای منطقه، قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای می‌شد، بدست گرفت که شرایط برای فشار بر این کشور بخاطر عدم حل

و طولانی شدن بحران قره‌باغ وجود داشت و با این کار مانع از شکل‌گیری ساختارهای جدید به زبان ارمنستان شد. دولتمردان ارمنی برای تامین و تحکیم امنیت خود و تعیین هویت قره‌باغ نیاز به زمان داشتند. بنابر این سعی نمودند با این ابتکار و با تاکید بر همکاری‌های اقتصادی و فرهنگی منطقه‌ای، در درازمدت به ایجاد قفقازی که منافع و امنیت آنها را تامین نماید، دست پیدا کنند.

علاوه بر مقاصد فوق، تلاش برای بهبود وضعیت نامساعد اقتصادی ارمنستان، ایجاد توازن بین قدرت‌های دینفوذ، فراهم کردن شرایط برای انجام سرمایه‌گذاری خارجی در ارمنستان، تقویت سیاست مشارکت با اتحادیه اروپایی، جلب دوستی با ترکیه، مشارکت در طرح‌های انتقال انرژی و بازگشایی مجدد راه‌های ارتباطی با جمهوری آذربایجان و ترکیه از اهداف دیگر ارمنستان در ارائه این طرح بود.

در پایان این بحث ضروری است دیدگاه امنیتی جمهوری آذربایجان و گرجستان نیز بطور خلاصه مورد اشاره قرار گیرد.

دیدگاه امنیتی جمهوری آذربایجان

اشغال بخشی از سرزمین جمهوری آذربایجان توسط ارمنستان، حمایت روسیه از ارمنه در جنگ قره‌باغ، همسایگی با روسیه و ایران و وجود قومیت‌های مختلف در این کشور سبب شده که باکو برای حفظ تمامیت ارضی و ثبات داخلی خویش و بازپس‌گیری سرزمین‌های از دست رفته خود و قره‌باغ به سوی کشورهای غربی گرایش پیدا کند و روابط خاصی را با کشورهای غربی بویژه ترکیه جهت حفظ امنیت خود برقرار نماید. باکو در چارچوب امنیت کشور خود، حتی تامین این هدف را با دعوت از برخی قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای به قفقاز و ایجاد پایگاه‌های نظامی و حضور دائمی آنها در منطقه مطرح کرده است.

در این زمینه جمهوری آذربایجان توافقنامه‌های نظامی متعددی با ترکیه منعقد کرده و

همکاری‌های گسترده‌ای بین دو کشور در حال انجام است. این کشور همچنین تمایل خود را برای اعطای پایگاه به ناتو و آمریکا در شبه جزیره آبشرون اعلام کرده است. مشارکت فعال در ایجاد و پیگیری اتحادیه گووام نیز در راستای سیاست‌گریز از نفوذ روسیه و گرایش به غرب دنبال می‌شد. بطور کلی باکو به دخالت غرب در حفظ و ثبات منطقه قفقاز و برقراری تعادل با روسیه معتقد است.

با توجه به اینکه مناقشه قره‌باغ سبب از دست رفتن قلمرو مهمی از خاک جمهوری آذربایجان شامل مراکز تاریخی و فرهنگی این کشور، آواره شدن هزاران نفر از مردم این سرزمین و بیش از همه شکست تحقیق‌آمیز از آرامنه را در پی داشته است، مبرم‌ترین علایق امنیتی این جمهوری در حال حاضر، پایان دادن به اشغال سرزمین خویش است. از طرف دیگر، وجود اقوام مختلف در این کشور و تأثیرگذاری بازیگران مهم منطقه‌ای بر آنها از تهدیدات امنیتی برای این کشور محسوب می‌شود. دو تکه بودن جمهوری آذربایجان (جدایی نخجوان از سرزمین اصلی) بدون پیوستگی جغرافیایی و فقدان امکان برقراری ارتباط مستقیم بین این دو بخش هم مشکل دیگر امنیتی این جمهوری است.

علاوه بر این، امنیت برای جمهوری آذربایجان به انتقال نفت و تامین امنیت خطوط لوله‌های نفت و گاز نیز مربوط می‌گردد. این کشور سعی دارد با استفاده از سلاح نفت به اشغال سرزمین‌های خود پایان دهد و به همین سبب شرکت‌های بزرگ نفتی غربی را به آذربایجان دعوت کرد. دولتمردان باکو بر این باور بودند که کارتل‌های بزرگ نفتی غرب از دولت‌های خود خواهند خواست امنیت سرمایه‌گذاری آنها را در منطقه تامین نمایند. در این راستا دولت‌های شرکت‌های نفتی به حل مناقشات منطقه و درگام نخست به حل مناقشه قره‌باغ و بیرون راندن آرامنه از سرزمین‌های اشغالی اقدام خواهند کرد. اما روند امور نشان داد که حل مناقشات منطقه جزو منافع این شرکت‌ها نیست و باکو نتوانست از این طریق به اهداف خود دست یابد.^(۷)

دیدگاه امنیتی گرجستان

از دیدگاه گرجستان نیز که طی قرون متمادی به علت موقعیت ژئوپلیتیک خاص خود و وجود قوم‌های گوناگون که با دولت مرکزی درگیری دارند و عرصه کشمکش‌ها و رقابت‌های دولت‌های پر قدرت بوده، مسئله تضمین امنیت ملی و تمامیت ارضی و حفظ توازن بین قدرت‌های ذینفوذ از اهمیت حیاتی برخوردار است. این کشور نیز همانند جمهوری آذربایجان امنیت خود را به قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای گره زده است. سیاست نگاه به غرب در مسائل سیاسی و امنیتی از سوی مقامات گرجی که از نیمه دوم دهه ۱۹۹۰ به صورت جریانی تثبیت شده و نهادینه متجلی گردید، مشکلات بسیاری را در روابط این کشور با روسیه پدید آورده است. در راستای این نگرش، گرجستان برای تامین امنیت خود قرارداد های نظامی متعددی با ترکیه و آمریکا منعقد کرده است. بعد از حوادث ۱۱ سپتامبر، این روند از گسترش رو به رشدی برخوردار شده است.

بررسی دیدگاه‌های کشورهای قفقاز در خصوص تامین ثبات و امنیت داخلی و منطقه‌ای نشان می‌دهد بین جمهوری‌های قفقاز جنوبی اختلافات عمده‌ای وجود دارد. تلاش‌های متفاوت این کشورها برای دستیابی به ثبات و آرامش در منطقه از طریق همکاری با قدرت‌های ذینفوذ که دارای منافع متضادی با یکدیگر هستند، باعث رقابت شدید در زمینه تامین امنیت در این منطقه شده و از ایجاد یک نظام امنیتی در منطقه جلوگیری کرده است.

امنیت در قفقاز جنوبی از دیدگاه ارمنستان بیشتر معطوف به مقابله با جمهوری آذربایجان و ترکیه و حفظ منطقه قره‌باغ با سرزمین اصلی بوده است. به همین دلیل مقامات ارمنی سعی کرده‌اند برای تامین ثبات و امنیت خود و مقابله با این دو جبهه و جلوگیری از انزوا در قفقاز جنوبی بدلیل اشغال بخشی از خاک جمهوری آذربایجان، روابط خود را با قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای گسترش دهند. دولت‌های این کشور برای دستیابی به این اهداف، سیاست خارجی فعالی را در سطح منطقه و سطح بین‌المللی پی‌گیری کرده و می‌کنند. روبن

شوگاریان معاون وزیر خارجه ارمنستان در جلسه‌ای با حضور دیپلمات‌ها و تجار آمریکایی در مرکز مطالعات استراتژیک و بین‌المللی واشنگتن در تاریخ ۲۵ سپتامبر ۲۰۰۲ اعلام کرد که سیاست امنیتی ارمنستان بر ۴ پایه بنا شده است: (۱) مناسبات نظامی و امنیتی با روسیه، (۲) مشارکت در پیمان امنیت جمعی، (۳) همکاری در طرح مشارکت برای صلح و (۴) روابط نظامی با آمریکا.^(۸)

علاوه بر موارد فوق واقعیات ناشی از جنگ قره باغ و تحریم ارمنستان از سوی جمهوری آذربایجان و ترکیه، عدم وجود مرز مشترک با روسیه همکار استراتژیک این کشور، بی‌ثباتی شدید در گرجستان طی سال‌های ابتدایی دهه ۱۹۹۰ و برخی عوامل دیگر باعث گردید که دولت‌مردان ارمنی از همان ابتدای استقلال کشورشان برای تامین امنیت خویش توسعه مناسبات با ایران را در دستور کار سیاست خارجی خود قرار دهند. همین امر سبب شد بعد از فروپاشی شوروی مناسبات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی دو کشور به سرعت گسترش یابد.

ارمنستان جزو اولین جمهوری‌های قفقاز جنوبی بود که بعد از فروپاشی شوروی مجدداً به ایجاد روابط نزدیک با مسکو روی آورد. بر خلاف دو جمهوری دیگر قفقاز جنوبی، حوزه‌های وسیعی از منافع مشترک وجود داشت که حسن روابط ارمنستان و روسیه بر پایه آنها تاسیس گردد. تلاش برای برتری در جنگ با جمهوری آذربایجان بر سر مناقشه قره باغ و مقابله با توسعه‌طلبی ترکیه، در ایجاد همکاری‌های نظامی و امنیتی با روسیه نقش مهمی داشتند. نقطه عطف روابط دو کشور در ماه مه ۱۹۹۲ اتفاق افتاد که طی آن ترکیه بعد از آغاز درگیری‌ها در باریکه نخجوان که متعلق به جمهوری آذربایجان بود شروع به تهدید نظامی ارمنستان نمود.^(۹) نگرانی مسکو از کاهش نفوذ خود در قفقاز جنوبی و دریای سیاه نیز باعث تعمیق روابط با ارمنستان در ابعاد مختلف بویژه نظامی گردید. قرارداد دوستی، همکاری و امنیت متقابل بین روسیه و ارمنستان در سال ۱۹۹۱ به امضا رسید. این قرارداد در اوت سال ۱۹۹۶ مجدداً تجدید شد. در ۱۶ مارس سال ۱۹۹۵ نیز لئون ترپتروسیان و بوریس یلتسین روسای جمهور ارمنستان

و روسیه موافقتنامه همکاری نظامی بین دو کشور را به امضا رساندند. بر اساس این موافقتنامه پایگاه نظامی ۱۰۲ ارمنستان (واقع در ۸ کیلومتری مرز ارمنستان با ترکیه) به مدت ۲۵ سال در اختیار وزارت دفاع روسیه قرار گرفت. در این پایگاه تعداد ۲ هزار نیروی روسی مستقر می‌باشند. امکانات و تجهیزات مستقر در این پایگاه برای چند لشکر کافی است که در صورت لزوم قابل گسترش می‌باشد. تعداد ۱۳ هواپیمای جنگی نیز وظیفه حمایت هوایی از پایگاه را بر عهده دارند. این پایگاه علاوه بر تامین امنیت ارمنستان، وظیفه تامین ثبات استراتژیک مرز خارجی اتحادیه مستقل مشترک المنافع و حمایت از منافع روسیه از طریق عملیات مشترک نیروهای روسی و ارمنی مطابق با قرارداد امنیت دسته جمعی را بر عهده دارد. همکاری‌های نظامی ارمنی - روسی بر اساس قرارداد "همکاری، کمک‌های متقابل و دوستی" که در ۲۸ اوت ۱۹۹۷ در مسکو به امضا رسید، گسترش یافت. (۱۰)

هدایت مرزبانی ارمنستان نیز در مرزهای این کشور با ایران و ترکیه در اختیار روس‌ها است. گروه مرزبانی روسیه ۱۵۰۰ نیرو دارد که در موقع لزوم می‌توانند به نیروهای پایگاه ۱۰۲ بپیوندند. نگرانی ارمنستان از همسایگان بزرگ خود بویژه ترکیه باعث شده که این کشور امنیت خود را با روسیه که دارای منافع زیادی در قفقاز می‌باشد، گره بزند. با عنایت به کاهش روابط روسیه با گرجستان و جمهوری آذربایجان در منطقه قفقاز جنوبی و نداشتن مرز مشترک با ارمنستان، وجود این پایگاه نظامی عامل بسیار نیرومند نفوذ روس‌ها در این منطقه می‌باشد. گسترش همکاری‌های نظامی دو کشور نگرانی همسایگان ارمنستان بویژه ترکیه و جمهوری آذربایجان را برانگیخته است. علیرغم نگرانی کشورهای همسایه ارمنستان از همکاری‌های نظامی مسکو - ایروان، مقامات ارمنی حضور پایگاه روسیه در ارمنستان و همکاری‌های نظامی بین دو کشور را برای تامین امنیت خویش بسیار حائز اهمیت می‌دانند و آن را بر اساس پیمان نیروهای نظامی متعارف در اروپا قلمداد می‌کنند.

وزرای دفاع ارمنستان و روسیه در تاریخ ۲۳ دسامبر ۲۰۰۰ برنامه همکاری‌های نظامی

دو کشور را در سال ۲۰۰۱ در مسکو به امضا رساندند. وزرای دفاع دو کشور همچنین توافقنامه "سازماندهی عملکرد روزمره نیروهای مسلح روسیه خارج از پایگاه نظامی روسی در ارمنستان" را به امضا رساندند. هدف از امضای این سند، تنظیم روابط میان افسران و سربازان روسی مستقر در ارمنستان با نهادها و ارگان‌های نظامی جمهوری ارمنستان در مواردی می‌باشد که نظامیان روسی خارج از محوطه پایگاه خودشان می‌باشند.

در حال حاضر، در ۳۰ موسسه آموزشی عالی نظامی روسیه نیز حدود ۵۰۰ دانشجوی ارمنی در زمینه‌های مختلف نظامی مشغول به تحصیل می‌باشند. سالانه حدود ۱۰۰ نفر به ارمنستان بازگشته و به خدمت خود در نیروهای مسلح ارمنستان ادامه می‌دهند. البته وزارتخانه‌های کشور و امنیت ملی ارمنستان نیز دانشجویانی را برای ادامه تحصیل به روسیه اعزام می‌کنند. البته کادرهای نیروهای مسلح ارمنستان در آلمان، آمریکا، یونان و کشورهای دیگر نیز در دوره‌های باز آموزشی شرکت می‌کنند. در راستای توسعه همکاری‌های نظامی دو کشور وزرای دفاع دو کشور در چارچوب روابط نظامی دوجانبه هر سال با یکدیگر دیدار و گفتگو می‌کنند.^(۱۱)

عضویت در پیمان امنیت دسته جمعی کشورهای مستقل مشترک‌المنافع

نیاز ارمنستان به داشتن شریک استراتژیک جهت مقابله با آنکارا و باکو باعث همگرایی و همراهی مقامات ارمنی با سیاست‌های روسیه در منطقه گردید. روس‌ها نیز با توجه به خلاء امنیتی ایجاد شده در منطقه قفقاز جنوبی در اثر فروپاشی شوروی سابق، خواهان حفظ نفوذ در مناطق پیرامونی خود و مقابله با گسترش ناتو به شرق و جلوگیری از جدایی طلبی و تروریسم بودند. با ایجاد «پیمان امنیت دسته جمعی» در سال ۱۹۹۲ توسط روس‌ها و متعاقب آن امضای یک موافقتنامه جهت تجدید نظر در اساسنامه پیمان امنیت دسته جمعی در سال ۲۰۰۰ در مینسک پایتخت بلاروس، ارمنستان در راستای تامین امنیت خود و همگرایی با روسیه،

مشارکت فعالی در این پیمان از خود نشان داده است (در حال حاضر کشورهای روسیه، بلاروس، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان و ارمنستان عضو این پیمان هستند). از بین کشورهای قفقاز جنوبی تنها ارمنستان عضو پیمان مذکور می‌باشد. این موافقتنامه ضمن جنبه قانونی بخشیدن به حضور نیروهای نظامی روسیه در هنگام بروز بحران در کشورهای عضو، خواستار هماهنگ کردن سیاست خارجی اعضا به خصوص در سازمان‌های بین‌المللی شده است.

برخی از تحلیل‌گران نظامی منطقه امضای این قرارداد از سوی ایروان را تخطی از سیاست تکمیل متقابل تلقی نمودند. اما آرتاشس تومانیان معاون وقت وزارت امور خارجه ارمنستان در خصوص تمدید قرارداد امنیت دسته جمعی در مینسک اعلام نمود که اولویت‌های سیاست خارجی ارمنستان تغییر نیافته‌اند. "قرارداد امنیت جمعی از سال ۱۹۹۲ یکی از اولویت‌های سیاست خارجی ما بوده و این قرارداد از نظر ثبات و امنیت منطقه بویژه برای ارمنستان مهم می‌باشد؛ زیرا کشور ما با کشورهای عضو قرارداد هم‌مرز نیست. اصول قرارداد نیز از ماده ۵۲ اساسنامه سازمان ملل متحد نشأت گرفته است." سرژ سرکیسیان وزیر دفاع ارمنستان نیز تاکید کرد که قرارداد امنیت دسته جمعی در نظام امنیتی ما جایگاه ویژه خود را داراست. "روابط ارمنستان - روسیه در نظام تأمین امنیت کشور ما نقش مهم و ویژه‌ای دارد. بعد از روابط با روسیه، مکان دوم را در این خصوص عضویت ما در قرارداد امنیت جمعی داراست." (۱۲)

ارمنستان همچنین از ۱۵ آوریل ۲۰۰۰ به سیستم دفاعی ضد هوایی کشورهای مشترک المنافع پیوست. بر این اساس روسیه، قزاقستان، بلاروس و ارمنستان از امنیت حریم هوایی مشترک برخوردار شدند. قزاقستان نیز در سال ۲۰۰۱ به این سیستم مشترک وارد گردید. (۱۳) در ۱۱ اکتبر ۲۰۰۰ نیز روسای جمهور کشورهای عضو قرارداد امنیت جمعی در بیشکک توافقنامه‌ای پیرامون رژیم حقوقی نیروها و ادوات نظامی منطقه را به امضا رساندند. این توافقنامه کشورهای عضو را موظف می‌سازد تا در صورتی که امنیت یکی از کشورها تهدید گردد

کشورهای عضو از یگان‌های نظامی استفاده نمایند. (۱۴)

در روزهای ۲۵-۲۴ می ۲۰۰۱ نیز اجلاس سران کشورهای عضو قرارداد عضو امنیت جمعی در ایروان برگزار شد. طی نشست شورای امنیت جمعی، روسای کشورها پیرامون چارچوب گسترده مسائل که مرتبط با منافع امنیت کشورهای عضو قرارداد هستند، از جمله مسائل مربوط به افزایش ثمربخشی تمام ساختارهای قرارداد با تعمیق همگرایی نظامی-سیاسی، تبادل نظر کردند. در اجلاس مذکور در مورد ایجاد نیروهای واکنش سریع منطقه ای برای منطقه آسیای مرکزی و شکل دهی و فعالیت سیستم‌های امنیت جمعی تصمیماتی اتخاذ شد. در حاشیه اجلاس سران، نشست‌های شورای مسئولان نهادهای امنیتی و شورای مرزبانان نیز برگزار شدند. در دومین نشست کمیسیون دبیران شورای امنیت کشورهای عضو قرارداد امنیت جمعی چند مسئله در دستور کار این نشست قرار داشت: مبارزه علیه تروریسم بین‌المللی و افراط‌گرایی، ارتقای اطلاع‌رسانی بین کشورهای عضو، تشکیل نیروهای جمعی واکنش سریع برای منطقه آسیای مرکزی و سازماندهی نظام‌های امنیت منطقه‌ای. (۱۵)

همکاری نظامی و امنیتی با آمریکا

با توجه به استراتژی آمریکا در منطقه قفقاز، دولت‌مردان ارمنی همواره سعی کرده‌اند تا در سیاست خارجی و نظامی - امنیتی خود نوعی توازن بین قدرت‌های ذینفوذ برقرار سازند که این دیدگاه از نگرانی‌های امنیتی آنها نشأت می‌گیرد. به همین دلیل روابط ارمنستان با آمریکا در مقایسه با دیگر کشورهای غربی توسعه بیشتری پیدا کرده است. وجود اقلیت یک میلیون نفری ارمنه آمریکا که لابی قوی نیز در این کشور دارند، اهمیت این روابط را افزایش داده است. واشنگتن نیز سعی می‌کند با استفاده از اقلیت ارمنی بر مقامات ارمنی تاثیر بگذارد. سیاست آمریکا در روابط با ارمنستان معطوف به آن است که این کشور از گرایش سنتی خود به روسیه دست بکشد و پایگاه نظامی روسیه را تعطیل کند.

علیرغم گسترش روابط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی دوجانبه، همکاری‌های نظامی و امنیتی دو کشور به دلیل حساسیت‌های موجود در منطقه و مخالفت‌های داخلی به کندی رشد کرده است. نیروهای طرفدار روسیه گسترش همکاری‌های نظامی با آمریکا را مخالف روابط استراتژیک با روسیه قلمداد می‌کنند. اما مقامات ارمنی تاکید دارند که این همکاری‌ها جایگزین روابط استراتژیک با روسیه نخواهد شد.

با این حال، همکاری‌های نظامی آمریکا و ارمنستان علیرغم حساسیت روس‌ها از سال ۱۹۹۹ به بعد گسترش زیادی پیدا کرد. سفر وارگن سرکیسیان وزیر دفاع وقت ارمنستان به آمریکا در سال ۱۹۹۹ اولین قدم در راستای گسترش همکاری‌های نظامی و امنیتی دوجانبه محسوب می‌شود. در همین سال، بیکروفت معاون دستیار وزیر امور خارجه وقت آمریکا در امور امنیت منطقه‌ای به همراه رئیس بخش قفقاز و آسیای مرکزی وزارت دفاع این کشور به ارمنستان سفر کرد و با مقامات این کشور پیرامون حل مناقشه قره‌باغ، مسائل امنیتی و همکاری ارمنستان با ناتو در چارچوب برنامه مشارکت برای صلح دیدار و گفتگو نمود. (۱۶)

سال ۲۰۰۰ در توسعه روابط نظامی دو کشور از اهمیت زیادی برخوردار بود. در این سال مقامات نظامی آمریکا برای گسترش مناسبات دوجانبه سفرهای زیادی را به ارمنستان انجام دادند. در این میان می‌توان به سفر دریاسالار چارلز ابوت، معاون فرماندهی کل نیروهای مسلح آمریکا در اروپا در تاریخ دهم مارس، سفر ژنرال ریچارد میرز، معاون رئیس کمیته رؤسای ستادهای مشترک آمریکا در تاریخ ۱۵ نوامبر (۱۷)، سفر ژنرال چارلز سیمسون مسئول بخش سیاسی و برنامه ریزی نیروهای نظامی آمریکا در اروپا در روز ۱۲ دسامبر (۱۸)، سفر گروه مین‌روبی آمریکایی به دعوت دولت ارمنستان برای مطالعه اراضی مین‌گذاری شده و کمک به کارشناسان ارمنی در امور مین‌روبی به این کشور در تاریخ ۳۱ مارس اشاره نمود. (۱۹) همچنین، در تاریخ ۲۳ ژوئیه همین سال سرژ سرکیسیان وزیر دفاع ارمنستان برای سفر رسمی عازم آمریکا شد. هدف از این سفر بررسی روابط نظامی - سیاسی ارمنستان و آمریکا و دورنمای آن

بود. در پایان سفر موافقتنامه همکاری در عرصه عدم تکثیر سلاح‌های کشتار جمعی به امضای طرفین رسید. طبق این موافقتنامه، آمریکا برای کنترل مرزهای ارمنستان جهت جلوگیری از عبور مواد و کالاهای دو منظوره که می‌توانند در ساخت سلاح‌های کشتار جمعی مورد استفاده قرار گیرند یک کمک ۳۰۰ هزار دلاری به ارمنستان اعطا نمود.^(۲۰)

در چارچوب برنامه همکاری‌های نظامی ارمنستان و آمریکا در سال ۲۰۰۱، ژنرال فولفورد معاون فرمانده نیروهای نظامی آمریکا در اروپا در اواخر مارس این سال بطور رسمی به ارمنستان سفر نمود. در این سفر طرفین مسائل بشر دوستانه پاکسازی مناطق مین‌گذاری شده، همکاری در زمینه مبارزه بر علیه گسترش سلاح کشتار جمعی و همچنین تثبیت همکاری در سایر عرصه‌ها را بررسی و پیرامون مسائل امنیت منطقه و راهکار حل مسالمت آمیز درگیری قره باغ تبادل نظر کردند.^(۲۱)

لازم به ذکر است علاوه بر نگرانی مسکو از گسترش همکاری‌های دو کشور در عرصه نظامی، تصویب قانون حمایت از آزادی‌های اساسی در کنگره آمریکا در سال ۱۹۹۲ و ماده ۹۰۷ این قانون کمک نظامی به ارمنستان و جمهوری آذربایجان را به دلیل وجود مناقشه قره باغ ممنوع کرده بود و همین امر همکاری‌های دوجانبه نظامی را محدود می‌کرد. اما بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر و لزوم مبارزه با تروریسم، منافع ملی آمریکا اقتضا می‌کرد تا ماده ۹۰۷ برای مدتی لغو گردد. لغو این ماده و استقبال ارمنستان از همکاری در مبارزه با تروریسم سبب شد که همکاری‌های نظامی ارمنستان و آمریکا به سرعت گسترش یابد. سفر دونالد رامسفلد وزیر دفاع آمریکا به ایروان و سفر سرژ سرکیسیان وزیر دفاع ارمنستان به واشنگتن در مارس ۲۰۰۲ به امضای یادداشت تفاهمی در مورد تعیین اولویت‌ها و اهداف در همکاری‌های نظامی دوجانبه منجر شد. ضرورت مبارزه با تروریسم در افغانستان باعث گردید که ارمنستان فضای هوایی خود را در اختیار آمریکا قرار دهد و امکانات لازم در مبارزه با تروریسم را فراهم نماید.^(۲۲) گسترش همکاری نظامی بین دو کشور در این مقطع از توسعه مناسبات آمریکا با جمهوری آذربایجان

پس از ۱۱ سپتامبر نیز تاثیر می پذیرفت. در این فضا، در سال ۲۰۰۲ بیش از ۴ میلیون دلار کمک نظامی در اختیار ارمنستان قرار گرفت. این کمک برای ایجاد یک مرکز در اچمیادزین برای پاک سازی مین در اختیار ارمنستان قرار گرفت. همچنین، افسران آمریکایی برای آموزش نظامیان ارمنی جهت پاک سازی میادین مین به ارمنستان سفر نمودند. (۲۳)

همکاری در طرح مشارکت برای صلح ناتو

ارمنستان در تاریخ ۱۵ اکتبر ۱۹۹۴ به برنامه "مشارکت برای صلح" ناتو پیوست و روابط این کشور و ناتو در سال های بعد با سیر صعودی گسترش یافت. در همین راستا ناتو و ارمنستان بر اساس سندی که در سال ۱۹۹۶ به امضای طرفین رسید همکاری در زمینه علوم مرتبط با مباحث امنیتی، مسائل اقتصادی - دفاعی، برنامه ریزی اضطراری و همکاری اطلاعاتی را آغاز نمودند. ناتو با توجه به حساسیت روس ها نسبت به این منطقه حضور خود را در قالب طرح مشارکت برای صلح و در زمینه های علمی و تحقیقات دفاعی و مدیریت بحران عملی می ساخت. در دهه ۱۹۹۰ ارمنستان به دلیل حساسیت روس ها نسبت به گسترش ناتو، تمایل زیادی برای همکاری با ناتو در مقایسه با جمهوری آذربایجان و گرجستان از خود نشان نمی داد ولی این تمایل روز به روز افزایش می یافت. (۲۴)

تشکیل شورای دائمی مشترک ناتو - روسیه در سال ۱۹۹۷ و سفر خاویر سولانا، دبیرکل ناتو به منطقه قفقاز جنوبی در سپتامبر ۱۹۹۸ فرصت مناسبی در اختیار دولت مردان ارمنی گذاشت تا در این زمینه فعال تر شوند. به همین علت ناتو در سال های ۲۰۰۰ - ۱۹۹۸ برنامه جداگانه ای برای ارمنستان ارائه داد. در این برنامه ۷۷ مورد در عرصه های مختلف از جمله دکترین آموزش نظامی، نظارت مردمی بر نیروهای مسلح، سیاست و استراتژی امور دفاعی، برنامه ریزی برای وضعیت اضطراری، خدمات پزشکی، آموزش زبان انگلیسی، تمرینات نظامی، تحقیقات دفاعی و مدیریت بحران مد نظر قرار گرفته بود. (۲۵)

در راستای گسترش همکاری‌ها، ارمنستان همکاری نظامی با ناتو را در سال ۲۰۰۲ آغاز نمود. این همکاری‌ها بعد از تحولات در روابط روسیه - ناتو و حوادث ۱۱ سپتامبر دچار تغییر و تحول خاصی گردید و مشارکت کشورهای منطقه به ویژه ارمنستان در این برنامه‌ها به شدت افزایش یافته است. برای مثال، رزمایش مشترک ناتو و ارمنستان در چارچوب برنامه فوق در سال ۲۰۰۳ برگزار گردید که برای اولین بار صورت می‌گرفت. (۲۶)

قابل ذکر است ناتو نقش فعالی را در میانجیگری و حل مشکلات بجای مانده از شوروی سابق و درگیری‌های موجود در منطقه برعهده نگرفته است و سازمان ملل متحد و سازمان امنیت و همکاری اروپا در حل منازعات فعال هستند. به همین دلیل، همکاری ارمنستان با سازمان امنیت و همکاری اروپا نیز بعد عضویت این کشور در این سازمان آغاز شد. این سازمان بیشتر سعی دارد از تسری تنش و درگیری به نقاط دیگر قفقاز جلوگیری بعمل آورد. نقش اساسی سازمان امنیت و همکاری اروپا در حل و فصل مناقشه قره‌باغ و در قالب گروه مینسک موجب همکاری نزدیک ارمنستان با این سازمان شده است.

روابط با جمهوری اسلامی ایران

دولتمردان ارمنی از همان نخستین ماه‌های پس از استقلال کشورشان به دلیل شرایط بعد از استقلال، جنگ با جمهوری آذربایجان و وضعیت نامساعد اقتصادی توسعه روابط با جمهوری اسلامی ایران را در دستورکار خود قرار دادند. دشمنی تاریخی بین ارمنه و ترک‌ها و ادعاهای ارضی نسبت به یکدیگر و جنگ با جمهوری آذربایجان بر سر منطقه قره‌باغ از یک جهت و عدم وجود اختلاف ارضی و قومی میان جمهوری اسلامی ایران و ارمنستان از جهت دیگر بعنوان عوامل مؤثر و مهم در تصمیم مقامات ارمنی برای گسترش روابط با ایران و تأمین امنیت خود بوده است. وجود روابط خوب تاریخی ارمنه با ایرانیان در رواج این دیدگاه در بین عموم ارمنه و سیاستگذاران ارمنی مؤثر بوده است.

علاوه بر عوامل مذکور، استفاده از منابع انرژی و راه‌های مواصلاتی ایران بدلیل انسداد راه‌های ارمنستان با جمهوری آذربایجان و ترکیه و بحران انرژی در این کشور از عوامل تاثیرگذار بر توسعه روابط بوده است. بنابر این، با توجه به شرایط مذکور نیاز ارمنستان بعد از استقلال برای داشتن رابطه با ایران به عنوان یک قدرت منطقه‌ای و دینفوذ و با امکانات اقتصادی فراوان، از اهمیت حیاتی برای این کشور برخوردار گردید.

تمایل مقامات ارمنی برای ایفای نقش جمهوری اسلامی ایران در معادلات امنیتی منطقه قفقاز جنوبی با هدف ایجاد موازنه در روابط خارجی با سایر قدرت‌های منطقه‌ای، بهره‌برداری از نفوذ ایران در حل و فصل مناقشه قره‌باغ، همکاری با یک کشور قدرتمند اسلامی به منظور خنثی نمودن تبلیغات جمهوری آذربایجان در جهت مذهبی قلمداد نمودن جنگ قره‌باغ، مقابله با تهدیدات ناشی از پان‌ترکیسم و جلوگیری از انزوای سیاسی و اقتصادی در منطقه ابراز می‌شود. استقبال دولتمردان ارمنستان از تلاش‌های میانجیگری ایران در حل مناقشه قره‌باغ در سال ۱۹۹۲ نیز از همین دیدگاه نشأت گرفته بود.

علیرغم اهمیت جایگاه ایران در تامین امنیت ارمنستان، روابط دو کشور در عرصه امنیتی و نظامی در نخستین سال‌های پس از استقلال این کشور به دلیل جنگ قره‌باغ و اشغال بخشی از سرزمین جمهوری آذربایجان توسط نیروهای ارمنی پیشرفته نداشت. اما پس از اعلام آتش بس بین جمهوری آذربایجان و ارمنستان در سال ۱۹۹۴، روابط در این عرصه‌ها نیز رو به گسترش نهاد و بین تهران و ایروان وابسته نظامی مبادله گردید. با توجه به تحولات جدید در حل و فصل مناقشه قره‌باغ و ارائه طرح‌های نو برای حل این مناقشه و ضرورت رایزنی بیشتر دو کشور سبب شد تا روابط امنیتی دو کشور از سال ۲۰۰۰ بیش از پیش گسترش یابد و با سفر سرژ سرکیسیان، دبیر شورای امنیت ملی ارمنستان به تهران وارد مرحله تازه‌ای گردد. سفر حسن روحانی، دبیر شورای عالی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران به ایروان در تابستان سال ۲۰۰۱ نیز در توسعه این روابط نقش مهمی ایفا نمود. از سوی دیگر تعیین سرژ سرکیسیان به عنوان

وزیر دفاع ارمنستان که نظر مثبتی نسبت به گسترش روابط نظامی و امنیتی بین دو کشور داشت، باعث شد که مناسبات دو کشور در سال‌های اخیر در این دو عرصه پیشرفت زیادی داشته باشد. سفر روبرت کوچاریان رئیس جمهور ارمنستان به تهران در سال ۲۰۰۱ و تاکید طرف ارمنی بر نقش و مشارکت جمهوری اسلامی ایران در روند حل مناقشه قره‌باغ و ترتیبات امنیتی در منطقه قفقاز جنوبی در این سفر در توسعه مناسبات نظامی و امنیتی دو کشور نقش مهمی ایفا نمود. گسترش روابط نظامی و امنیتی تهران و ایروان با سفر دریادار شمخانی، وزیر دفاع جمهوری اسلامی ایران در سال ۲۰۰۲ (۱۳۸۱) به ایروان و سفر کارلوس پطروسیان وزیر امنیت ارمنستان در همین سال به تهران وارد مرحله تازه‌ای شد و در سال‌های بعد نیز ادامه یافت.

نقش ایران در تامین امنیت و ثبات ارمنستان علیرغم فراز و نشیب‌های فراوان در روابط دوجانبه در سال‌های اخیر جایگاه مهمی در نگرش مقامات این کشور پیدا کرده است. تاکید ایروان بر نقش ایران در حل و فصل مناقشه قره‌باغ و توجه به منافع ایران در منطقه و اشاره به جایگاه کشورمان در سیستم امنیتی پیشنهادی آرامنه در قفقاز جنوبی از این امر حکایت می‌کند.

جمع بندی

وجود اختلافات سرزمینی و شکاف‌های قومی، مذهبی و اقتصادی از عوامل اصلی تهدید نسبت به امنیت کشورهای قفقاز جنوبی می‌باشد. بیشترین تهدید مستقیم و واقعی نسبت به امنیت منطقه که شرایط را برای دیگر تهدیدات امنیتی فراهم می‌سازد، وجود درگیری‌های قومی نظیر مناقشه‌های آبخازیا و اوستیای جنوبی در گرجستان و بحران قره‌باغ بین جمهوری آذربایجان و ارمنستان است. این درگیری‌ها تاثیر زیادی بر رقابت قدرت‌های ذینفوذ در این منطقه داشته است که به نوبه خود تهدیدات نسبت به امنیت جمهوری‌های قفقاز جنوبی را افزایش داده است. علاوه بر آن توسعه اقتصادی منطقه را با مشکل مواجه ساخته است. همچنین، بی‌ثباتی ناشی از درگیری‌های قومی سبب ضعف دولت‌های منطقه شده و

نهایتاً این دولت‌ها را به سمت جلب حمایت‌های سیاسی، امنیتی، نظامی و اقتصادی قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای سوق داده است. به طوری که تامین امنیت با توسل به قدرت‌های ذینفوذ استراتژی مشترک میان جمهوری‌های قفقاز جنوبی است. دخالت قدرت‌های خارجی نیز که به نحوی برای پیدا کردن مناطق تحت نفوذ در منطقه حساس قفقاز جنوبی تلاش دارند، تاثیر زیادی بر بی‌ثباتی در این منطقه داشته است. نتیجه چنین روندی باعث شده که برخی از جمهوری‌های قفقاز جنوبی به تدریج برای داخل شدن در قطب بندی‌های موجود و یا در حال تکوین و یا پیوستن به پیمان‌های امنیتی راغب شوند.

تحولات پس از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ نیز باعث گردید که موضوع تامین امنیت و ثبات در منطقه اولویت اصلی را پیدا کند و توجه به پیشرفت و توسعه اقتصادی کم‌رنگ شود. تمایل جمهوری‌های قفقاز جنوبی برای همکاری با آمریکا در روند مبارزه با تروریسم پس از حادثه ۱۱ سپتامبر باعث تحولات چشمگیری در محیط امنیتی قفقاز شده است.

سیاست‌های امنیتی ارمنستان نیز تحت تاثیر این شرایط و عوامل شکل گرفته است. اگر چه گفته شد دیدگاه امنیتی دولتمردان ارمنی بطور عمده از موقعیت جغرافیایی - سیاسی این کشور در قفقاز و مسائل تاریخی ملت ارمنی نشأت گرفته است؛ اما درگیری این کشور با جمهوری آذربایجان بر سر منطقه قره‌باغ و تعیین هویت قره‌باغ تاثیر عمده‌ای بر نگرش امنیتی ارمنستان و سیاست‌های این کشور در بعد داخلی و خارجی داشته است. این کشور برای استمرار حیات خود سعی نمود با اشغال قره‌باغ و بخشی دیگری از سرزمین جمهوری آذربایجان ضمن حفظ فضای حیاتی برای تامین امنیت خود، از قدرت چانه‌زنی سیاسی و نظامی برای آینده امنیت خویش در منطقه قفقاز جنوبی برخوردار شود.

برای رسیدن به این هدف ایروان همکاری استراتژیک و گسترده نظامی و امنیتی را با روسیه به عنوان موثرترین بازیگر این منطقه پی‌ریخت و در عین حال همکاری امنیتی و نظامی با دیگر قدرت‌های منطقه‌ای نظیر ایران و فرامنطقه‌ای نظیر آمریکا را در دستور کار خود قرار

داد. این وضعیت از زمان استقلال ارمنستان پایدار مانده و با توجه به استمرار تهدیدات نسبت به امنیت این کشور، سیاست‌های دولتمردان ارمنی در همین راستا تداوم یافته است.

یادداشت‌ها

۱. محمد رضا تاجیک، پادگفتمان‌های امنیتی در جمهوری اسلامی ایران (۷۸-۱۳۷۶)، فصلنامه سیاست خارجی، سال سیزدهم، زمستان ۱۳۷۸، شماره ۴، صص ۱۰۰۴-۹۲۲.
۲. جلیل روشندل، رافیک قلی‌پور، ارمنستان، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، صص ۳۵.
۳. "میزگرد امنیت در منطقه قفقاز"، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۴۲، تابستان ۱۳۸۲، صص ۲۸۳.
۴. در حال حاضر بیش از ۳ میلیون ارمنی در نقاط مختلف جهان زندگی می‌کنند که بیشتر آنها ساکن روسیه، آمریکا، فرانسه، ایران، لبنان و سوریه می‌باشند.
۵. جلیل روشندل، رافیک قلی‌پور، پیشین، صص ۳۷.
۶. کورتن، ا.ا، "روابط ایران و ارمنستان از دیدگاه روسیه"، ترجمه پروین معظمی‌گودرزی، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۲۲، تابستان ۱۳۷۷، صص ۱۲۷-۱۲۶.
۷. برای مطالعه بیشتر در زمینه دیدگاه جمهوری آذربایجان در خصوص امنیت در قفقاز ر.ک.ب امیراحمدیان، بهرام، "امنیت جمهوری آذربایجان و ناتو"، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۴۲، تابستان ۱۳۸۲، صص ۱۰۵.
8. Remarks by Ruben Shugarian, Deputy Foreign Minister of Armenia at the Center for Strategic & International Studies & Washington, DC, <http://www.csis.org/>
۹. آوس، جانانان، "پیچیدگی امنیت منطقه‌ای در قفقاز"، ترجمه علیرضا زارع، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۳۴، تابستان ۱۳۸۰، صص ۱۲۰-۱۱۹.
۱۰. روزنامه آرژک، ۱۷/۶/۲۰۰۰ (۲۸/۳/۷۹).
۱۱. روزنامه هایستانی هانراپتوتیون، ۱۴/۹/۲۰۰۰ (۲۴/۶/۷۹).
۱۲. روزنامه هایوتس آشخار، ۲۵/۵/۲۰۰۰ (۵/۳/۷۹).
۱۳. روزنامه آرژک، ۱۶/۴/۱۹۹۹ (۲۷/۱/۷۸).

۱۴. روزنامه آرنگ، ۲۰۰۰/۱۰/۱۲ (۲۱/۷/۷۹).
۱۵. روزنامه یوگیو، ۲۰۰۱/۵/۲۵ (۳/۳/۸۰).
۱۶. روزنامه هایاستانی هانراپتوتیون، ۲۰۰۰/۳/۲۱ (۲/۱/۷۹).
۱۷. روزنامه هایاستانی هانراپتوتیون، ۲۰۰۰/۱۱/۱۶ (۲۶/۸/۷۹).
۱۸. خبرگزاری آرمن پوس، ۲۰۰۰/۱۲/۱۲ (۲۲/۹/۱۳۷۹).
۱۹. طبق گزارش مقامات ارمنی، ۱۶۹۹ هکتار از اراضی کشاورزی مناطق مرزی استان سیونیک، ۱۰ کیلومتر از جاده بین استانی و حدود ۳۰۰ هکتار از مناطق جنگلی مین گذاری شده اند. طی سال‌های ۹۹-۱۹۹۴، ۲۶ نفر در اثر انفجار مین در مناطق مختلف استان سیونیک کشته و ۴۲ نفر از جمله ۹ کودک، مجروح شده اند. در شهر قپان و حومه آن هنوز موشک‌ها و مین‌های منفجر نشده وجود دارند. روزنامه هایکاکان ژاماناک (صفحه ۲) ۲۰۰۰/۳/۳۱ (۲/۱/۷۹).
۲۰. روزنامه هایاستانی هانراپتوتیون، ۲۰۰۰/۷/۲۲ (۱/۵/۷۹).
۲۱. روزنامه یوگیو، ۲۰۰۱/۵/۲۳ (۳/۱/۸۰).
22. "Remarks by Serge Sargsian, Minister of Defense of Armenia at the Defense Minister Forum of the Black Sea Security Program",
<http://www.armeniaemb.org/DiplomaticMission/Ambassador/>
23. Haroutiun Khachatryan, "Security Interests in the South Caucasus",
<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav041802>.
۲۴. روزنامه هایاستانی هانراپتوتیون، ۲۰۰۰/۳/۲۲ (۳/۱/۷۹).
۲۵. فردریک کوئن، "ناتو و قفقاز جنوبی: تلاش بسیار برای هیچ؟" ترجمه سعید نقی‌زاده، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۴۳، پاییز ۱۳۸۲، ص ۱۸۶-۱۸۲.
26. "Remarks by Serge Sargsian, Minister of Defense of Armenia at the Defense Minister Forum of the Black Sea Security Program", *Op.Cit.*